

De gemeenterekeningen van Rukkelingen, 1766-1793

Rombout Nijssen

Het gemeentearchief van Rukkelingen-Loon, dat voor een deel in het Rijksarchief in Hasselt bewaard wordt, en voor een deel in de gemeentelijke archiefbewaarpplaats in Heers, bevat nog twee registers uit het ancien régime¹. Het eerste register bevat de gemeenterekeningen van 1766 tot 1793, aantekeningen over de verpachting van de gemeentelijke *broeken* in de jaren 1718-1848 en over het aflossen van renten door de gemeente in de eerste helft van de negentiende eeuw, en een lijst van de dorpsmeesters, *maires* en burgemeesters van Rukkelingen van 1699 tot 1855. Het tweede register is een zogenaamd *bunderboek*, waarin vanaf 1766 werd opgetekend wie welke landerijen in de gemeente in gebruik had. Op basis van die gegevens werd ieders bijdrage in de gemeentelijke grondbelastingen berekend. Het register bleef in de eerste helft van de negentiende eeuw bij het gemeentebestuur in gebruik voor het registreren van allerlei gegevens met betrekking tot de gemeentelijke financiën. Samen geven de registers een goed beeld van het beheer van de gemeentelijke financiën in de jaren 1766-1793.

De aanleg van beide registers in 1766 is het werk van Jacobus van de Can, een notaris uit Rukkelingen². Van de Can maakte zich ook verdienstelijk voor de kerkfabriek en de armentafel van Rukkelingen door in dezelfde periode een vernieuwd register aan te leggen voor de registratie van hun bezittingen en van hun inkomstenstaten en rekeningen³.

¹ Rijksarchief Hasselt, *Gemeentearchief van Rukkelingen-Loon*, nr. 1 en 2. Tenzij anders aangegeven, is voor de feitelijke gegevens waarop deze bijdrage gebaseerd is, uit deze registers geput.

² Notaris Jacobus van de Can was in Rukkelingen geboren op 31 december 1746. Hij was de zoon van Robert van de Can en van Maria Bex. Hij huwde op 24 januari 1773 in de kerk van Batsheers met Anna Margaretha Daris uit Kwaadmechelen. Van 1773 tot 1793 werden in zijn gezin elf kinderen geboren. Hij overleed op 20 oktober 1793. Zijn zoon en naamgenoot was van 1800 tot 1833 *maire* en burgemeester van Rukkelingen. Minutenregisters van notaris van de Can zijn niet gekend: E. Houtman, *Het notariaat in de provincie Limburg. Repertorium van de minuten*. Brussel, 1982.

³ Rijksarchief Hasselt, *Oud kerkarchief van Rukkelingen-Loon*, nr. 2.

Een nieuw bestuursreglement

Op 20 mei 1766 vergaderden de inwoners van Rukkelingen - na convocatie door hun heer⁴ - in de woning van Maria Bex, om daar de financiële situatie van de gemeente te bespreken en een nieuw reglement voor het financieel beheer van de gemeente vast te stellen. In de jaren die daaraan vooraf gingen liet het beheer van de gemeentefinanciën veel te wensen over. De inning van de grondbelasting was twee jaren ten achter, waardoor in 1766 de grondbelasting voor het jaar 1764 nog geïnd moest worden. Voorts waren in *eenige* rekeningen van de jaren daarvoor *grote abusen, verschillen en retardaten* vastgesteld. De rekeningen voor de jaren 1762-1765 waren zelfs niet geregistreerd. Het lag blijkbaar niet voor de hand om de verantwoordelijkheid voor het financieel wanbeleid te duiden. De gemeentenaren gaven er daarom de voorkeur aan *alle processen en twisten [te] eviteren* en de rekeningen van de voorgaande jaren *voor gesloten te houden en alles dat aengaende als gemortificeert* te beschouwen, liever dan ze alsnog te gaan analyseren en controleren. De invoering en de toepassing van een nieuwe reglement op het beheer van de gemeentefinanciën zou nieuwe ontsporingen in de toekomst moeten helpen voorkomen.

In het nieuwe reglement werd vastgelegd dat de gemeentefinanciën voortaan beheerd zouden worden door een groep van zes personen: twee *dorpsmeesters* of *burgemeesters* en vier schatmeesters. De verkiezing van de dorpsmeesters en schatmeesters zou jaarlijks op 27 december plaatsvinden. Op dezelfde dag zouden ook de rekeningen van de dorpsmeesters van het voorbije jaar afgehoord worden (art. 2).

Eén van dorpsmeesters werd aangeduid door de plaatselijke heer en door de gemeentenaren *geaggregeerd*. In feite woonden de heren van Rukkelingen de afhoring van de gemeenterekeningen en de verkiezing van de dorpsmeesters niet persoonlijk bij. Zij lieten zich vertegenwoordigen door de schout of door een andere vertrouweling. De schout die de heer vertegenwoordigde bij de controle van de rekening en de verkiezingen, ontving daarvoor overigens jaarlijks 4 gulden uit de gemeentekas. De tweede dorpsmeester werd door de gemeentenaren zelf bij lottrekking aangeduid (art. 1).

⁴ De heerlijkheden Rukkelingen en Kwaadmechelen behoorden sinds de veertiende eeuw tot het domein van de Luikse Bisschoppelijke Tafel. In 1619 werden zij verpand aan Michiel de Borchgrave, die daar al eerder de landgoederen van Pepingen en Bovelingen bezat. Vanaf 1639 kwamen de heerlijkheden in het bezit van andere pandheren, om vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw tot aan het einde van het ancien régime weer in handen van de familie de Borchgrave te komen. Het kasteel van Bovelingen zou de zetel van de heren van Kwaadmechelen en Rukkelingen worden.

In 1766 was Jean-Baptiste de Borchgrave d'Altena heer van Rukkelingen en Kwaadmechelen. Na zijn overlijden in 1772 werd hij opgevolgd door zijn zoon Jan Willem Michiel. Deze erfde in 1782 ook de leenheerlijkheid Genoelselderen en wist in 1784 ook de naburige pandheerlijkheden Gelinden, Groot-Gelmen, Klein-Gelmen en Engelmanshoven te verwerven.

De voornaamste taak van de dorpsmeesters was het innen van de gemeentelijke belastingen en de andere inkomsten van de gemeente. Met dat geld betaalden zij de uitgaven voor de gemeente. Aangezien zij precies na één jaar rekenschap moesten geven over hun beheer, moesten zij ook in staat gesteld worden de belastingen binnen het jaar te innen. Om achterstanden in de inning van de gemeentelijke belastingen te voorkomen, kregen zij volmacht om namens de gemeente tegen achterstallige schuldenaars op te treden. Achterstallige belastingplichtigen kregen voor de goedkeuring van de rekening een waarschuwing van de gerechtsbode. Eens de rekening afgesloten mochten de dorpsmeesters *met prompte en parate executie als naer recht voortgaen*, of goederen aanslaan en verkopen om met de opbrengst daarvan de achterstallige belastingen te voldoen (art. 3).

De dorpsmeesters hoefden hun werk in dienst van de gemeente niet voor niets te doen. Zij kregen samen jaarlijks een forfaitaire vergoeding van 15 gulden, en een vergoeding voor de verplaatsingen die zij voor de gemeente buiten het dorp deden. Voor een verplaatsing naar Sint-Truiden bijvoorbeeld, mochten zij 15 stuivers in rekening brengen. Toch stond het de dorpsmeesters niet vrij naar eigen goedgevoelen verplaatsingen in rekening te brengen. Pas wanneer het financieel belang van hun missie 50 gulden bedroeg, konden zij op een onkostenvergoeding rekenen (art. 1). Concreet betekende dat dat een onkostenvergoeding enkel werd uitbetaald wanneer de dorpsmeesters zich verplaatsten om voor de gemeente een rente van 50 gulden of meer te gaan betalen. Op 27 december 1777 besloten de vergaderde gemeentelieden het salaris van de dorpsmeesters terug te brengen tot 5 gulden per jaar voor ieder van hen. Bovendien zouden zij van dan af geen kosten meer vergoed krijgen voor hun verplaatsingen wanneer zij dorpsrenten gingen betalen.

Wanneer een dorpsmeester in de loop van zijn dienstjaar overleed, dan werd hij door zijn erfgenaam of door zijn weduwe opgevolgd⁵. Dorpsmeesters die hun ambtsjaar uitdienden, bleven daarna nog een jaar als schatmeesters bij het beheer van de gemeentefinanciën betrokken. Twee andere schatmeesters werden bij lottrekking aangeduid (art. 7).

Wanneer een dorpsmeester zichzelf opvolgde, dan werd een vierde schatmeester door lottrekking aangeduid. Het aantal van vier schatmeesters werd niet als bindend beschouwd. In 1769 en 1770 bijvoorbeeld, waren er vijf. In 1781 werden de namen van slechts drie schatmeesters geregistreerd.

⁵ Matheus Plugers was op 27 december 1768 aangeduid tot dorpsmeester voor 1769. Hij overleed op 20 september 1769, waarop zijn zoon Jan Jozef zijn dienstjaar uitdeed. Ook de rekening van Herman Misotten, die in 1793 overleed terwijl hij dorpsmeester was, werd door zijn zoon gepresenteerd. Balduwijn Loix, dorpsmeester voor 1773, overleed op 17 december van dat jaar. De gemeenterekening werd daarop op 27 december gepresenteerd door zijn weduwe en door de tweede dorpsmeester Thomas Budo.

Rombout Nijssen

Het schatmeesterschap was ook geen exclusief mannelijke zaak. De functie was toegankelijk voor alle hoofden van de huishoudens in de gemeente. Met name de weduwen, die na het overlijden van hun echtgenoot aan het hoofd van hun huishouden waren komen te staan, namen deel aan de lottrekking die de aanduiding van de schatmeesters bepaalde. Het is overigens opmerkelijk dat vrouwen in dit verband niet met hun eigen naam, maar met die van hun overleden echtgenoot vermeld werden⁶.

Samen konden de dorpsmeesters en de schatmeesters de gemeente vertegenwoordigen in lopende zaken. Zij konden in die zaken bij meerderheid van stemmen beslissen. In *bijzondere* zaken was een speciale *constitutie* of machtiging van de gemeente nodig. Daarvoor konden de dorpsmeesters de gemeentenaren bijeen laten roepen door één van de kerkklokken te laten luiden of de vergadering door de gerechtsdienaar te laten omroepen (art. 8).

Op straffe van een boete moesten alle *gemeentenaren* op de vergadering van de 27de december aanwezig zijn. Wellicht werd bedoeld dat de hoofden van de huishoudens in de gemeente aanwezig moesten zijn. Wie onverhoopt om een wettige reden persoonlijk niet aanwezig kon zijn, moest zich laten vertegenwoordigen. Ongewettigd afwezig blijven werd beboet met een boete van één gulden voor de gemeentekas (art. 2).

Gegevens over de plaats waar de jaarlijkse gemeentevergadering plaatsvond zijn zeldzaam. Enkel in 1766 en in 1769 wordt vermeld dat men bijeengekomen was in de particuliere woningen van respectievelijk Maria Bex en van Jacobus van de Can. Voor de andere jaren zijn er geen aanwijzingen. Het blijft dus onzeker of men altijd in een particuliere woning bijeenkwam, of dat er een andere gewoonlijke vergaderplaats was, op het kerkhof of onder de dorpslinde bijvoorbeeld, waarop in deze twee jaren een uitzondering gemaakt werd.

Op dezelfde 27de december, na de goedkeuring van de rekening van het afgelopen jaar, en nadat het nieuwe dorpsbestuur samengesteld was, stelden de nieuwe dorpsmeesters en schatmeesters samen de aanslagvoet voor het volgende jaar vast (art. 2).

De dorpsbestuurders werden bijgestaan door een *gemeijnte schrijver*. Hij stelde de rekeningen op schrift. De invloed van de jonge notaris Jacobus van de Can blijkt wel uit het feit dat

⁶ In 1768 was de weduwe van Lambert van Schalkhoven één van de vier schatmeesters. In 1782 werd de weduwe van Martinus Derwa bij lottrekking tot schatmeester aangeduid, en in 1783 waren zelfs beide bij lottrekking aangeduide schatmeesters vrouwen: de weduwen van Martinus Derwa en van Arnold van Eijck. Twee keer nam in de onderzochte periode een weduwe de functie van schatmeester op nadat haar echtgenoot overleden was in het jaar waarin hij dorpsmeester was. In 1770 was dat de weduwe van Matheus Plugers, die in 1769 dorpsmeester geweest was. Zij werd in 1771 herkozen. In 1774 was de weduwe van Balduwijn Loix, de overleden dorpsmeester voor 1773, één van de vier schatmeesters.

hij in het reglement zelf als gemeenteschrijver werd aangesteld (art. 4). Hij bleef in functie tot hij in 1793 overleed. De ongedateerde rekening voor 1793, die wellicht op 27 december van hetzelfde jaar werd goedgekeurd, werd niet meer door van de Can ondertekend, maar - namens de plaatselijke heer - door zijn gerechtsofficier François van Schalkhoven. Het feit dat van de Can gemeenteschrijver was, verhinderde overigens niet dat hij geregeld ook tot dorpsmeester⁷ of schatmeester gekozen werd. Hij was ook één van de twee dorpsmeesters in 1766, het eerste jaar waarin het nieuwe reglement werd toegepast. De schrijver kreeg voor zijn diensten jaarlijks een bescheiden vergoeding van 4 gulden.

Gemeentenaren die eventueel nog administratieve stukken van de gemeente in huis bewaarden, moesten die binnen de veertien dagen na het goedkeuren van het reglement bij de gemeenteschrijver inleveren (art. 5). Die *quittantiens, registers ende papieren die gemeijnte aengaende* zouden in een speciaal daarvoor gemaakte gemeentelijke archiefkist worden opgeborgen. De kist zou voorzien worden van twee sloten, waarvan de sleutels respectievelijk zouden worden toevertrouwd aan de dorpsheer en aan de gemeenteschrijver. Enkel de actuele registers, die hij voor zijn werk nodig had, mocht de schrijver zelf bewaren (art. 6). Of deze maatregel ook in de praktijk werd toegepast, is niet zeker. Wel staat vast dat hij - in zo verre het de bedoeling was de bewaring van oudere archiefbescheiden veilig te stellen - op lange termijn niet tot het gewenste resultaat heeft geleid: het is immers zo dat nu enkel nog de gemeentelijke registers vanaf 1766 bewaard zijn, terwijl de oudere geschriften verloren gegaan zijn.

Naast de voorgaande bepalingen, die betrekking hebben op de formele *organisatie* van het gemeentebestuur en van het financieel beheer, bevat het reglement van 1766 ook een aantal bepalingen die het beheer van de gemeentefinanciën efficiënter moesten maken. Tot die categorie behoort het besluit dat er een nieuwe legger van het grondgebruik in de gemeente opge maakt zou worden. Ieder die in Rukkelingen land in gebruik had (*hier goederen hebbende liggen*), zowel inwoners van het dorp als mensen van buiten het dorp, moesten bij de gemeenteschrijver een opgave doen van de landerijen die zij bewerkten. In een tijd waarin niet van elk perceel een betrouwbare opmeting beschikbaar was, was het niet voor iedereen doenlijk tot op de roede na aan te geven hoeveel land men onder de ploeg had. Daarom werd een marge van vijf roeden *op sijn geheel contingent* toegestaan. Wie echter meer dan vijf roeden te weinig aangaf, zou daarvoor met een boete van vier gulden bestraft worden (art. 9).

Andere bepalingen in het reglement van 1766 waren er op gericht de gemeentelijke uitgaven te beperken. Zo werd beslist dat de gemeente, wanneer zij nog vervoer zou moeten leveren

⁷ Hij was dorpsmeester in 1766, 1767, 1768 en 1779.

Rombout Nijssen

ten behoeve van militairen, dat vervoer aan de laagste inschrijver zou uitgeven. Indien het een belastingplichtige was die het vervoer deed, dan zou de waarde van zijn werk in mindering gebracht worden van zijn bijdrage in de gemeentelijke belastingen (art. 10).

Om de kosten voor werken aan het onderhoud van de wegen te verminderen, werd beslist dat iedere gemeentenaar op verzoek van de dorpsmeesters daaraan moest meehelpen. *Wercklieden* moesten zelf komen werken, en *pachters* moesten - met paard en kar - voor het vervoer van materiaal zorgen (art. 11). Op 27 december 1785 besloten de gemeentenaren dat elke pachter bovendien jaarlijks twee vrachten stenen moest voeren naar de plaats die door de dorpsmeesters zou aangeduid worden. In geval van weerspannigheid mochten de dorpsmeesters het vervoer aan een ander toevertrouwen en de kosten op de weerspannige verhalen.

Het was een oude gewoonte om bij bijeenkomsten waarop gemeentezaken besproken werden, op kosten van de gemeente te drinken. Voortaan zouden de dorpsmeesters en schatmeesters op hun vergaderingen niet meer dan zes potten bier in rekening mogen brengen. Bovendien moesten zij aantonen dat het onderwerp van hun overleg van gemeentelijk belang was (art. 12). De rekening van 1766 bevat bijvoorbeeld de uitgave van 15 stuivers voor zes potten bier die de dorpsmeesters en de schatmeesters hadden opgedronken toen zij op 30 juli 1766 overlegd hadden over de aanpak van herstellingswerken aan de wegen in het dorp. Op de verkiezingsdag mochten de gemeentenaren samen op kosten van de gemeente nog een *aam* bier ledigen (art. 12).

Tot slot werd in het bestuursreglement van 1766 de spons geveegd over het verleden. De vier voorgaande jaarrekeningen waren blijkbaar nog niet ter afhoring aangeboden en geregistreerd. Liever dan nog veel tijd te steken in het uitspitten van hetgeen er gebeurd was, en *om alle processen en twisten te eviteren*, werd beslist om deze rekeningen als afgesloten te beschouwen (art. 13). De gemeentenaren zagen daarbij af van de aanspraken die zij op basis van eventuele gebreken in die rekeningen nog zouden kunnen maken (art. 14).

Gemeentelijke inkomsten ...

De structuur van de gemeenterekeningen van Rukkelingen was vrij eenvoudig. Enerzijds werd een overzicht van de inkomsten gegeven, en anderzijds een gedetailleerd overzicht van de uitgaven. Inkomsten en uitgaven werden vervolgens tegen elkaar afgewogen en zo werd het overschot of eventueel het tekort op de rekening vastgesteld. Dat overschot werd

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, Gemeentearchief van Rukkelingen-Loon, nr. 2, fol. 2r-4r.

Op heden den twintighsten meij duysent seven hondert ses en sestigh, sijn voor mij openbaer notaris buinnen Ruckelingen residerende in de presentie der getuijgen naer te noomen, persoonlijk gecompareert die eersame gemeijtenaren van Ruckelingen, te weten Cornelis van Hees, Jan Plugers den kuster, Jan Bex, Martinus Derwa, Tilman Gielen, Giel Desteeke, Laurens Cartuijvels, Anthoon van Eijck, Peeter van den Bosch, Peter Termonia, Guilliam Strouwen, Henrick Goijens, Paulus van der Geten, Marie Loosen weduwe van wijlen Michiel Henrard, Marie Bex weduwe van wijlen Robert van de Can, Arnold Gielen, Jan Derwa, Anthoon Minjoleij, Jan Plugers den jongen als parthije makende voor sijnen vader Matheis Plugers, Tilman Minjoleij als parthije makende voor sijne schoonmoeder Marie Gertruijt Wouters weduwe van wijlen Andries Ramakers zaliger in den eersten houwelijck, Herman van Schalcoven als geconstitueert sijnde van sijne moeder Marie Gertruijt Plugers als weduwe van Lambert van Schalcoven, Anna Frerard sprekende voor haren man Jan Comans, Sibilias Taps voor Carel Lox haren man, Lucia van de Can voor Balduwijn Lox haren man, Anna Catherine Ramakers voor

haren man Nicolaes Haubrechts, Elisabeth Baus voor haren man Jan Rijckmans, Aleydis van Schalcoven voor haren man Arnoldus van Eijck, Anna Houbrechts weduwe van wijlen Andries Moors zaliger, alle gemeijtenaren ende gemeijnte vrouwen sprekende ende beloovende die voors. vrouwen voor hunne absente mannen, het ondergeschreven in cas van noede te ratificeren, alwelcke geconvoceert sijnde door orde van den hoogh eedelen hooghgeboren heere grave de Borchgrave, heere van Mechelen, Ruckelingen etc. etc. met den gericht's dienaer soo hij ons relateert, hebben t'samenderhandt en ider in het particulier een reglement gemaekt ende geconvenieert volgens die naervolgende articulen.

Ten eersten dat men alle jaren op den 27 december sal twee dorpmeesters kiezen, eenen door den heer grave voors., mits agreatie, ende den anderen door die gemeijnte met lotinge, en sullen hebben voor salaris vijfthien guldens brabant's eens boven die comparitiens ad 15 stuyvers tot Sint-Truiden etc., soo nochtans dat sij niet minder en mogen betalen als vijftigh guldens brabant's ider reijse.

Ten tweeden dat men op den voors. keusdagh die rekeninge sal doen van die ende dorpmeesters met het setten der cedulae, op welcken dagh ider gemeijtenaer sal moeten tegenwoordigh sijn op eenen gulden amende tot profijt der

gemeijnte, ten sij men wettige oersake hadde, die men sal moeten inbrengen ende imant in sijne plaetse constitueren. Ten derden dat die voorss. dorpmeeesters sullen moeten binnen s'jaers eens den omganck doen, ende de defaillanten door den gericht's dienaer doen bedagen, ende als die rekeninge gesloten is, met prompte en parate executie als naer recht sullen mogen voortgaen, waer toe die geheele gemeynte hun sullen moeten behulpsaem wesen oft volle macht geven.

Ten vierden dat die gemeijnte altijd sal eenen gemeijnte schrijver hebben, om alle rekeningen ende nootsakelijkheden aen te teekenen ende te registreren, ende heeft mij ondergeschreven geconstitueert voor 4 guldens brabant's eens jaerlijckx.

Ten vijfden dat alle gemeijntenaren sullen moeten inbrengen aen den gemeijnteschrijver alle quittantiens, registers ende papieren die gemeijnte aengaende, op pene van 4 guldens amende tot profijt der gemeijnte, daer die selve vierthien dagen naer het publiceren deses sullen bevonden worden.

Ten sesden dat men alle die voorss. papieren bevonden sijnde sal moeten in eene kiste sluijten, die hier toe sal gemaakt worden met twee sleutels, eenen aen den heer grave, en den anderen aen den gemeijnte schrijver, reserverende nochtans den nieuwen register in handen van den gemeijnte schrijver en an-

dere papieren niet, ten sij men die selve om eenige reden soude moeten gebruijcken.

Ten sevensten datter sullen jaerlijcx vier schatmeesters sijn, te weten die afgaende borgemeesters, ende twee andere, die door de gemeijnte sullen moeten geloot worden.

Ten achden dat die dorpmeeesters met die schatmeesters sullen kunnen alles doen mits die meeste vocen, als is den heert uijt te geven etc., wel te verstaen als er geen constitutie der gemeynte van noode en is, welcke van doen sijnde, sullen die dorpmeeesters die gemeijnte moeten door den klockslaght oft gericht's dienaer convoceren en alle moeten compareren. Ten negensten dat ider gemeijns man ende hier goederen hebbende liggende, sullen moeten eene neerstige aendracht doen van alle hunne goederen onder dese jurisdictie liggende, waer van men aen die buyte woonders door den gericht's dienaer sal kennisse doen op pene van vier guldens amende tot profijt der gemeijnte, als men soude vijf groote roeden op sijn geheel contingent verswegen hebben daer naer souden bevonden worden.

Ten thiensten dat men in den krijghtijt die vaerten en andere lasten sal moeten inhoogen op het minste biedende ende hantschrijvens brengen, hoe sij soo langh tot dienst der trouppen sijn geweest ende als dan die verdiende somme aen de dorpmeeesters inbrengen ende

afrekenen op hun contingent.

Ten elfsten dat die gemeijntenaren op het versoek des dorpsmeesters alle sullen moeten behulpsaem sijn in het maken der straeten, wel te verstaen die wercklieden altemael ende die pachters sullen moeten varen op hunnen tour en bonders gewijs op het voors. versoek op eenen gulden amende die sal wederspannigh sijn.

Ten twaelfsten, dat als die voors. dorpsmeesters ende schatmeesters sullen vergadert sijn, nochtans niet sonder wetlige oorsake, die sij op de rekeninge sullen moeten inbrengen, sullen mogen drincken ses potten bier, en op den keusdag die geheele gemeijnte vergadert sijnde, sal drincken een aem bier, soo nochtans dat niemant en sal mogen drincken eer de rekeninge gesloten is op pene van eenen gulden amende etc.

Ten derthiensten, dat die vier leste rekeningen tot date deses, die voor soo veel waren gesloten ende niet geregistreert geweest, nu voor gesloten ge-

houden sijn, ende alles dat aengaende is gemortificeert door ider der gemeijntenaren.

Ten veerthiensten, dat alles het geene voors. is, door ider der gemeijntenaren is geagreert, gelaudeert ende geapprobeert, ende hebben sijn verobligeert onder obligatie als naer den landrecht, renoncerende aen alle beneficien tot hun voordeel strekende.

Aldus gedaen, gepasseert ende in mijns handen behorelijck gestipuleert op dagh en date soo boven, ten huijse van Marie Bex, gestaen binnen Ruckelingen, ter presentie ende overstaen van Dionijs Plugers ende Dieudonné Latour als getuygen hier toe specialijck geroepen ende versocht, al welcke neffens die comparanten ende mij notaris die minute originele deses eigenhandigh hebben onderteeckent ende gehantmerckt.

Quod attestor Jacobs van de Can, notarius publicus et immatriculatus Leodiensis et scriba communitatis predictae.

dan door de afgaande dorpsmeesters aan hun opvolgers ter hand gesteld. In de rekeningen komen jaarlijks dezelfde vier *vaste* inkomstenposten terug. In sommige jaren wordt hun opbrengst aangevuld met een aantal *veranderlijke* posten.

De vaste inkomstenposten zijn de *dorpscedule*, de *buitencedule*, de *dorpsrenten* en de *broekcedule*. De *dorpscedule* is de grondbelasting die opgebracht werd door de inwoners van het dorp. Ieders bijdrage werd berekend door de aanslagvoet die voor dat jaar was vastgesteld, om te slaan op de hoeveelheid land die hij in de gemeente in gebruik had. De

Rombout Nijssen

aanslagvoet voor de *dorpscedule* varieerde van 10 tot 20 stuivers per bunder⁸. Enkel in 1793 werd de aanslagvoet uitzonderlijk op 40 stuivers per bunder vastgesteld. In de periode 1766-1778 bracht de *dorpscedule* jaarlijks, afhankelijk van de aanslagvoet, tussen de 235 en 331,75 gulden op. Na 1778 is uit de rekeningen minder goed op te maken wat het totaal is van de opbrengst van respectievelijk de *dorpscedule* en de *buitencedule*.

De *buitencedule* is de grondbelasting die opgebracht werd door mensen van buiten Rukkelingen, die in de gemeente grond bewerkten. De aanslagvoet voor de *buitencedule* bedroeg van 1766 tot 1779 20 stuivers per bunder en schommelde in de jaren daarna tussen 15 en 25 stuivers per bunder. In 1793 werd 60 stuivers per bunder aangerekend. In de periode 1767-1778 bracht zij jaarlijks ruim 60 gulden op.

De inning van de grondbelasting liep in 1766 twee jaar achter. Vandaar dat de rekening die op 27 december 1766 door de dorpsmeesters en de schatmeesters werd voorgelegd, aan de inkomstzijde betrekking had op de grondbelasting voor 1764, die geïnd werd in 1766. Ook in de jaren daarna hadden de inkomsten van de grondbelasting betrekking op hetgeen verschuldigd was voor het aanslagjaar twee jaar eerder. Deze situatie duurde tot in 1782. In dat jaar werd de grondbelasting voor twee jaren tegelijk geïnd: voor 1780 en 1781. Door vervolgens in 1783 in één keer de grondbelastingen voor 1782 en 1783 te innen, vielen het aanslagjaar en het kalenderjaar van dan af weer samen. De inkomsten uit de *dorpsrenten* en de *broekcedule* waren van bij de aanvang de renten en pachten voor het jaar waarop de rekening betrekking had.

De aanslagvoet voor de *dorpscedule* en voor de *buitencedule* werd jaarlijks door de dorpsmeesters en de schatmeesters, onmiddellijk na hun verkiezing en uitloting, vastgesteld. Wellicht ging er aan de vaststelling van de aanslagvoet enig overleg tussen de dorpelingen vooraf. Door hem van jaar tot jaar aan te passen aan de te verwachten uitgaven slaagde men er meestal in de rekening met een beperkt overschot af te sluiten. Het was in Rukkelingen gebruikelijk om de *cedule* voor inwoners van het dorp een stukje lager te leggen dan voor vreemdelingen. Meestal betaalden inwoners van andere dorpen vijf stuivers per bunder meer dan de inwoners van Rukkelingen.

De *dorpsrenten* staan in de rekeningen voor een klein aantal renten die de gemeente jaarlijks inde. Hun opbrengst bedroeg vanaf 1766 18 gulden en 10 stuivers per jaar. Vanaf 1771 werd in dezelfde inkomstenpost ook een jaarlijkse *pacht* van 2 gulden, 7 stuivers en 2 oord geboekt. In 1775 werd deze *pacht* teruggebracht tot 1 gulden, 3 stuivers en 3 oord, en vanaf

⁸ Geldbedragen werden in het ancien régime uitgedrukt in guldens, stuivers en oorden. Een gulden was twintig stuivers waard en in een stuiver gingen vier oorden.

Aanslagvoet en opbrengst van de grondbelasting in Rukkelingen 1766-1793

De aanslagvoet wordt aangeduid in stuivers per bunder. De opbrengst in gulden-stuiver-oord. Vanaf 1779 werd de opbrengst van de *dorpscedule* en van de *buitencedule* in de rekeningen niet meer apart berekend.

Jaarrekening	Aanslagjaar	Aanslagvoet <i>dorpscedule</i>	Opbrengst <i>dorpscedule</i>	Aanslagvoet <i>buitencedule</i>	Opbrengst <i>buitencedule</i>
1766	1764	20	318-15-½	20	44-17-2
1767	1765	20	331-15-0	20	70-11-1
1768	1766	15	242-07-2	20	62-04-0
1769	1767	20	320-09-2	20	72-08-1
1770	1768	15	230-04-0	20	63-09-0
1771	1769	15	246-17-2	20	62-11-3
1772	1770	15	241-09-2	20	62-13-0
1773	1771	15	311-02-0	20	61-02-1
1774	1772	15	240-08-3	20	61-17-0
1775	1773	15	241-08-2	20	62-14-3
1776	1774	15	238-09-1	20	60-09-3
1777	1775	15	235-09-1	20	63-06-0
1778	1776	15	245-18-0	20	65-08-0
1779	1777	15		20	
1780	1778	10		15	
1781	1779	10		15	
1782	1780 en 1781	10		15	
1783	1782 en 1783	10		15	
1784	1784	10		15	
1785	1785	12,5		17,5	
1786	1786	12,5		15	
1787	1787	12,5		15	
1788	1788	10		15	
1789	1789	10		15	
1790	1790	15		20	
1791	1791	10		15	
1792	1792	20		25	
1793	1793	40		60	

Rombout Nijssen

1784 tot 1 gulden en 3 stuivers, zodat de totale jaarlijkse opbrengst van deze post van dan af 19 gulden en 13 stuivers bedroeg.

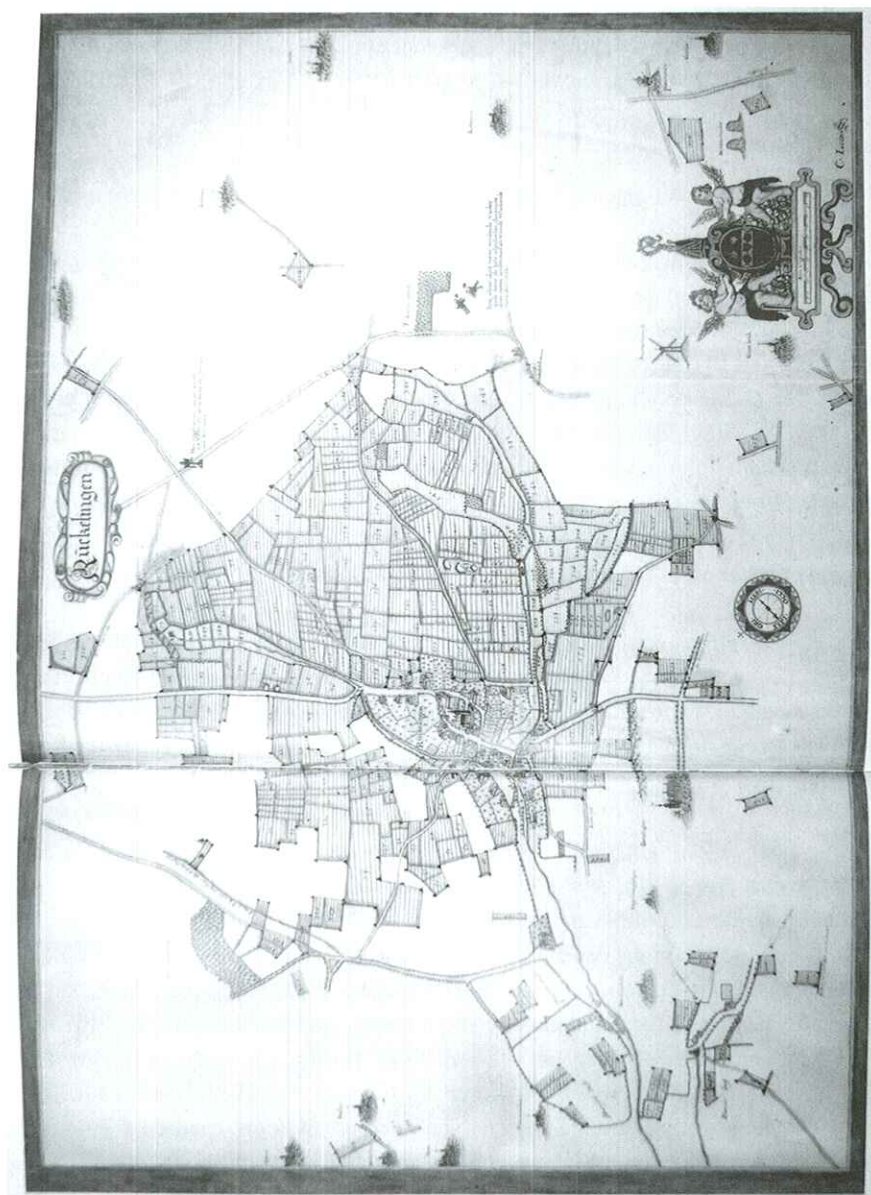
De *broekcedule* is de opbrengst van het aandeel van de gemeente in het jaarlijks pachtgeld dat de *broeken* opbrachten. De *broeken* zijn vochtige beemden, die gehooïd en begraasd werden. Hun opbrengst werd in gelijke delen verdeeld tussen de gemeente en de abdij van Averbode. De abdij was overigens veruit de grootste landeigenaar in Rukkelingen⁹. Meer dan de helft van de oppervlakte van de gemeente behoorde aan de abdij toe. De landerijen van de abdij waren tegen cijns uitgegeven. De *broekcedule* bracht de gemeente jaarlijks een bedrag tussen de 77 en de 125 gulden op.

Naast deze vaste inkomstenposten kwamen in dertien jaren ook uitzonderlijke inkomsten voor. Meestal waren die niet van groot belang. Zes keer steeg het bedrag op jaarbasis niet boven de tien gulden uit, twee keer ging het om een bedrag tussen de 10 en de 20 gulden, vier keer om een bedrag tussen 30 en 40 gulden, en één keer, in 1778, toen de bomen in het gemeentelijk Reinbroek en Schabroek gekapt en verkocht werden, mochten de dorpsmeesters uitzonderlijke inkomsten ten bedrage van 274 gulden, 18 stuivers en 1 oord inschrijven.

In andere jaren waren de uitzonderlijke inkomsten hoofdzakelijk afkomstig van de verkoop van al dan niet *overgeawayde* bomen (1771, 1776, 1780, 1781, 1783, 1785, 1786, 1793) of van mutsaarden die van het snoeihout van de bomen of van andere houtwas gemaakt werden (1768, 1779, 1786, 1790). Een andere uitzonderlijke inkomst was de *lycop*: het bedrag aan drinkgeld dat door de pachters van de *broeken* betaald werd, maar dat niet altijd opgedronken werd. In 1771, in 1773 en in 1776 werd dit drinkgeld gespaard, en vanaf 1778 werd de *lycop* niet meer opgedronken, maar werd zijn opbrengst - steeds 7,5 gulden - bij de gemeentelijke inkomsten opgeteld. De dorpsmeesters van 1778 mochten ook de opbrengst - 4 gulden - van de verkoop van de kalk die over was na het kalken van de gemeentelijke *broeken* bij hun inkomsten optellen. Op 26 november 1785 ontvingen de dorpsmeesters symbolisch te noemen tegemoetkomingen van respectievelijk 9 gulden, 19 stuivers en 2 oord voor het logeren en 57 *husaren*, en 7 gulden en 12 stuivers voor 48 *dragonders van Toscanen* die in het dorp onderdak gevonden hadden. In 1792 ontvingen de dorpsmeesters een tegemoetkoming van 10 gulden voor het vlees en het brood dat de gemeente geleverd had aan de in Heers gelegerde keizerlijke troepen. In 1793 ontving de gemeente 9 gulden en 15 stuivers voor diverse leveringen aan het Franse leger.

Eén keer werd in de onderzochte periode naast de grondbelastingen ook een personenbelasting geheven. De dorpsmeesters en schatmeesters besloten op 25 augustus 1771, naast de grond-

⁹ Zie E. VAN ERMEN, *Het kaartboek van Averbode 1650-1680*. Brussel, 1997, p. 112-117.

Kaart van Rukkelingen in het kaartboek van Averbode (1650-1680), uitg. E. VAN ERMEN, Brussel, 1997, p. 112-113.

Rombout Nijssen

belasting, en *mits daer eenige personele reparatiens aen den kerckhof noodigh sijn*, een personenbelasting van 4 stuivers te heffen per *communicant*. De belasting, die door 127 personen betaald werd, bracht 25 gulden en 8 stuivers op. Dit bedrag werd aangewend om de trappen aan de kerkdeur te vernieuwen.

... en uitgaven

Aan de uitgavenkant vormden de betalingen van renten die de gemeente verschuldigd was aan haar geldschieters veruit de voornaamste post. De familie Pijpops uit Sint-Truiden ontving tot in 1770 jaarlijks een rente van 88,5 gulden. De familie Pijpops kreeg tot in 1793 jaarlijks een rente van 14 gulden uit de gemeentekas. Aan de abdij van Averbode werden tot 1779 jaarlijks verschillende sommen aan renten betaald. Het totale bedrag schommelde tussen de 200 en de 350 gulden per jaar. De rekeningen bevatten geen aanduiding over de reden van die schommelingen. Vanaf 1780 veranderde dat en werd er blijkbaar een rationalisering in de rentebetalingen aan de abdij doorgevoerd. Welke regeling er precies met de abdij getroffen werd is niet duidelijk, maar van toen af brachten de dorpsmeesters jaarlijks 224 gulden naar de rentmeester van de abdij van Averbode in Sint-Truiden.

Andere vaste kosten waren een jaarlijkse bijdrage van 4 gulden in de wedde van de gemeentelijke varkenshoeder, 10 gulden aan de schout voor de controle van de wegen en van de waterlopen en 4 gulden wanneer hij als afgevaardigde van de plaatselijke heer de controle van de rekening van de dorpsmeesters bijwoonde, 15 gulden voor het salaris van de dorpsmeesters, en 4 gulden voor het salaris van de *gemeenteschrijver*.

De vergoeding voor de dorpsmeesters werd vanaf de rekening voor 1778 van 15 gulden herleid tot 10 gulden. Vanaf 1767 werd de vergoeding voor de varkenshoeder opgetrokken tot 5 gulden per jaar. De eigenaars van de dieren die door de varkenshoeder gehoeed werden, betaalden hem een klein bedrag per dier. Wanneer *hij niet veel verckens en had*, en er te weinig dieren te hoeden waren om er voldoende inkomen aan over te houden, kreeg hij van de gemeente nog een weddetoeslag van twee vaten koren. Dat was het geval in 1767 en in 1768, in 1785 en vervolgens elk jaar van 1787 tot 1793. De som die hiervoor uitgetrokken werd fluctueerde met de marktprijs van het koren, van 2 gulden en 16 stuivers in 1767 tot 6 gulden in 1793. Meestal schommelde de prijs van twee vaten koren rond de 4 gulden. In 1783 mocht de varkenshoeder zich verheugen in de aanschaf van *eenen dorphoren voor den verckens herdt* voor 14 stuivers.

Jaarlijks werd op kosten van de gemeente voor 8 gulden en 10 stuivers een *aam* bier gedronken bij de goedkeuring van de gemeenterekening. In 1769 bracht de brouwer bovendien 1 stuiver en 1 oord in rekening voor de pint die tijdens het voorproeven van het vat genuttigd was. Vanaf 1770 kostte een *aam* bier 10 gulden. Op de vergadering van dorpsmeesters en schatmeesters waarop de aanslagvoeten voor de grondbelastingen werden vastgesteld, werden naar oude gewoonte op kosten van de gemeente 6 potten bier gedronken, waarvoor jaarlijks 15 stuivers betaald werd.

Naast deze vaste kosten waren er nog een hele reeks veranderlijke of occasionele uitgaven. Jaar na jaar werden onderhoudswerken gedaan aan de wegen en aan de waterlopen in het dorp. De wegen werden verhard met stenen en met takken van elsenhout die daarvoor aangekocht werden. De waterlopen moesten jaarlijks, na de winter, uitgediept worden, zodat zij het overtollige water konden afvoeren. Naast de waterlopen en de wegen vergden ook de bruggen over de beken in het dorp veel onderhouds- en herstellingswerken. Geleidelijk aan werd de ene brug na de andere van bakstenen funderingen voorzien.

Ook het onderhoud van het kerkhof en van de kerkhofmuur viel ten laste van de gemeente. In augustus 1774 werd een deel van de grond van het kerkhof *afgevoerd*. Blijkbaar werd het werk gratis gedaan door de gemeentenaren, want buiten 2 gulden voor 16 potten bier die door de werkers gedronken werden, en 5 gulden en 5 stuivers voor de aartsdiaken van Haspengouw, die zijn toelating moest geven voor deze ingreep, worden in de rekening van dat jaar voor deze ingreep geen kosten vermeld. In oktober 1776 werd het werk voortgezet. De gemeentenaren die grond afvoerden van het kerkhof dronken een half *aam* bier, waarvoor 4 gulden en 15 stuivers betaald werd. Maarten Gelick, de meestermetser die daarna een nieuwe muur rond het kerkhof bouwde, ontving daarvoor in 1776 45 gulden.

In de jaren waarin er geen uitzonderlijke investeringen nodig waren, werden telkens enkele tientallen gulden uitgetrokken voor de aanschaf van materiaal, voor het loon van een metser, voor de vergoeding van inwoners van het dorp die meer dan hun verplicht aandeel in het gemeentewerk deden, en voor het bier dat door de gemeente geschonken werd wanneer er aan het patrimonium gewerkt werd. Dorpelingen die op verzoek van de dorpsmeesters meer dagen werkten dan hetgeen waartoe zij op grond van het gemeentereglement verplicht waren, kregen daarvoor een vergoeding van 15 stuivers per werkdag.

Sommige inwoners van Rukkelingen maakten van hun verkiezing tot dorpsmeester gebruik om hun inkomen aan te vullen, door zelf een groot deel van de werkzaamheden aan het onderhoud van het patrimonium te verrichten. Laurens Cartuyvels bijvoorbeeld, die in 1772 dorpsmeester was, deed een halve dag onderhoudswerk aan de Bakelse brug en aan de

Rombout Nijssen

gemeentelijke landerijen in het Schabroek, hij voerde gedurende twee dagen met paard en kar zand en kalkstenen aan, diende gedurende twee en een halve dag een metser die herstellingswerk deed aan de Bakelse brug en aan de kerk, en hij werkte verscheidene dagen om her en der het wegdek te verbeteren met hout en met stenen. Bovendien trok hij twee keer naar een steengroeve om er stenen te bestellen die moesten dienen om wegen te verharderen. In totaal bracht hij dat jaar voor 19 gulden kosten in voor het handwerk dat hij voor de gemeente verricht had.

Een ander werk dat met een zekere regelmaat terugkomt is het planten van jonge bomen op gemeentegrond, en het onderhoud van de grotere bomen. Jonge en opgroeiende bomen moesten tegen grazend vee beschermd worden door er takken van doornstruiken rond te wikkelen. In 1768 bijvoorbeeld werd 11 gulden, 7 stuivers en 2 oord besteed aan de aanschaf van jonge bomen en aan vergoedingen voor de inwoners die de bomen plantten en *verdoornden*.

Hoewel het onderhoud en de uitrusting van het kerkgebouw in principe uit de kas van de kerkfabriek betaald werd, werd daar soms ook de gemeentekas voor aangesproken. Wellicht behoorden de kerkklokken aan de gemeente toe. Zij nam alleszins twee keer, één keer in de jaren '70 en één keer in de jaren '80 de kosten voor het vervangen van de klokkentouwen, zowel van de kleine als van de grote klok, voor haar rekening. In 1785 werd uit de gemeentekas 1 gulden betaald voor *het maecten eender ledder om op den thoren te gaen* en in 1779 liet de florissante situatie van de gemeentekas toe om 126 gulden en 7 stuivers te betalen *aen den schrijnewercker Boyet voor het restant der kerckbancken*.

Aan de dragers van ordonnanties en plakaten vanwege de regering van het prinsbisdom, werd naar gewoonte 10 stuivers per aangeleverd stuk betaald. Gemiddeld ontving de gemeente een viertal ordonnanties per jaar. In 1775 ontving de gemeente maar één ordonnantie. Het betrof het mandement van 20 april 1775, waarin de wisselkoers van verschillende munten op de koersen in de Verenigde Provinciën afgestemd werd, en waarin de oude schellingen en *plaketten* uit de omloop genomen werden. Dit mandement betekende overigens ook dat de munten van dit type die de dorpsmeesters nog in kas hadden, onbruikbaar werden in het betalingsverkeer. Gelukkig betrof het kleingeld, en bleef het verlies beperkt tot 13 oude schellingen, die samen de som van niet meer dan 6 stuivers en 2 oord vertegenwoordigden.

Naast de vergoedingen voor de dorpsmeesters en de *gemeenteschrijver* waren er soms nog meer kosten die met de gemeentelijke administratie te maken hadden: 2 gulden voor het opstellen van het gemeentelijk reglement in 1766; in hetzelfde jaar nog 3 gulden en 10 stuivers voor de aanschaf van de boeken die als rekeningenregister en bunderboek gebruikt

zouden worden; 16 stuivers voor een nieuw *quittantieboek* in 1778; of occasioneel 10 stuivers voor de aanschaf van papier. Aangezien de gemeenteschrijver zelf notaris was, hoefde er zelden op een andere notaris beroep gedaan te worden om ten behoeve van de gemeente een akte op te stellen. In 1766 en in 1770 werd er toch respectievelijk 1 gulden en 2 gulden betaald aan de notaris die de pachtcontracten voor de gemeentelijke *broeken* opstelde, en in 1769 besteedden de dorpsmeesters 5 gulden aan een notariële akte waarin de gemeentenaren hun dorpsmeesters machtigden om in hun naam in rechte op te treden tegen Laurens Cartuijvels.

Twee renten die de gemeente bezat, waren gevestigd op landerijen die van het cijnhof van Pepingen afhingen. De rekening voor het registreren van het verhef van die twee renten in 1772 kostte 4 gulden en 14 stuivers.

Eén keer trokken de dorpsmeesters in de onderzochte periode een klein bedrag uit voor de verdelging van dieren die als schadelijk beschouwd werden: op 10 mei 1773 vernielde Frans Herckens op vraag van de dorpsmeesters zoveel mogelijk kraaiennesten. Volwassen vogels schoot hij dood. Hij verdiende daar die dag 1 gulden mee.

In november 1788 was het feest in het dorp, toen de nieuwe pastoor Van de Brouck ingehaald werd. Vijf pond kruipoeider voor vreugdesalvo's kostte de gemeente 6 gulden en 10 stuivers, de kanonier die het feestkanon bediende kreeg daar 1 gulden en 10 stuivers voor, *aen eene pecktonne om te branden* werd ook 1 gulden en 10 stuivers betaald, en *geschildert papier om te cieren* kostte 1 gulden en 5 stuivers.

Op 10 januari 1785 kondigde een mandement waarin de gemeente opgedragen werd om transport te leveren voor het vervoer van rantsoenen van militairen van Luik naar Hognoul, een drastische verandering in het uitgavenpatroon van de gemeente aan. Van dan af zouden betalingen voor opeisingen van materiaal en vervoer ten behoeve van passerende legers een belangrijk deel van de gemeentelijke uitgaven gaan uitmaken. Al in 1785 vertegenwoordigde dit soort uitgaven 301 gulden, 4 stuivers en 2 oord op een totaal van 613 gulden en 14 stuivers. Het jaar daarna waren er geen uitgaven aan militairen, behalve dat er 2 gulden, 2 stuivers en 2 oord werd terugbetaald aan Jan Plugers, voor onkosten die hij nog voor 1785 inbracht. Vervolgens werd Rukkelingen tot in 1789 niet meer door militairen verontrust. Vanaf 1790 zouden uitgaven voor leveringen aan militairen weer een bijzonder zware last voor de gemeente gaan betekenen. In 1790 moest er 332 gulden, 10 stuivers en 2 oord betaald worden. Alle andere uitgaven samen bedroegen dat jaar 326 gulden, 14 stuivers en 2 oord. In 1791 kostten uitgaven voor militairen 25 gulden, in 1792 werd dat 193,5 gulden, en in 1793 856,3 gulden.

Overzicht van de jaarlijkse gemeentelijke inkomsten en uitgaven

Jaarrekening	Aanslagjaar	totale inkomsten ¹	Waarvan <i>uitzonderlijke</i> inkomsten	Uitgaven	Saldo
1766	1764	506-15-½	496-17-3	9-17-1½	
1767	1765	545-08-3		545-08-3	0
1768	1766	453-13-0	5-19-0 ²	453-13-0	0-08-1
1769	1767	536-00-1		534-02-3	1-17-2
1770	1768	423-18-0		421-00-3	2-17-1
1771	1769	445-14-1	34-08-1 ³	413-14-3	31-19-2
1772	1770	464-09-2		394-02-1	70-07-1
1773	1771	510-17-2		488-08-3	22-08-3
1774	1772	466-09-3		442-13-0	23-16-3
1775	1773	457-11-1		433-04-2	24-06-3
1776	1774	437-15-1	7-18-1 ⁴	357-12-2	80-02-3
1777	1775	476-09-1		465-04-1	11-05-0
1778	1776	683-15-2	274-18-1 ⁵	586-10-3	97-04-3
1779	1777	506-15-3	3-15-0 ⁶	482-15-3	24-00-0
1780	1778	345-03-1	3-05-0 ⁷	308-04-1	36-19-0
1781	1779	392-13-3	38-05-0 ⁸	366-14-0	25-19-3
1782	1780 & 1781	388-11-2		363-04-2	25-07-0
1783	1782 & 1783	382-03-0	3-10-0 ⁹	315-13-0	66-10-0
1784	1784	423-15-2		294-02-2	129-13-0
1785	1785	602-00-1	36-08-2 ¹⁰	613-14-0	-11-13-3
1786	1786	444-06-1	30-16-0 ¹¹	350-12-3	93-13-2
1787	1787	504-04-1		304-16-3	199-07-2
1788	1788	573-03-2		336-07-0	236-16-2
1789	1789	608-00-0		298-03-1	309-16-3
1790	1790	791-08-0	15-19-0 ¹²	658-14-2	132-13-2
1791	1791	500-18-2		380-08-3	120-09-3
1792	1792	721-17-3	10-00-0 ¹³	515-13-3	206-04-0
1793	1793	1287-00-2	11-16-0 ¹⁴	1167-12-1	119-08-1

¹ Inbegrepen het overschot of het tekort van het voorgaande jaar.

² Opbrengst van verkochte mutsaarden.

³ Geld ontvangen voor de *lycop* bij het verpachten van de gemeentebroeken, en vervolgens niet aan bier besteed (7 gulden, 17 stuivers en 2 oord); de opbrengst van een uitzonderlijke belasting van 4 stuivers per *communicant* voor de herstelling van de kerktrappen (Er werden 127 personen belast, hetgeen de opbrengst

van de belasting op 25 gulden en 8 stuivers bracht); en de opbrengst van een verkochte boom (1 gulden, 2 stuivers en 3 oord).

⁴ Geld ontvangen voor de *lycop* bij het verpachten van de gemeentebroeken, en vervolgens niet aan bier besteed.

⁵ Geld ontvangen voor de *lycop* bij het verpachten van de gemeentebroeken, en vervolgens niet aan bier besteed (7 gulden, 18 stuivers en 1 oord); de opbrengst van de verkoop van kalk die over was na het kalken van de gemeentelijke *Broeken* (4 gulden), en de verkoop van bomen in het Reinsbroek en het Schabroek (263 gulden).

⁶ Opbrengst van de verkoop van houtwas in het Broek.

⁷ Opbrengst van een verkochte boom.

⁸ Opbrengst van de verkoop van bomen.

⁹ Opbrengst van de verkoop van overgewaaide bomen.

¹⁰ Opbrengst van de verkoop van bomen (18 gulden en 17 stuivers) en tegemoetkomingen in de kosten voor het logeren van soldaten (17 gulden, 11 stuivers en 2 gulden).

¹¹ Opbrengst van de verkoop van bomen en van mutsaarden.

¹² Opbrengst van de verkoop van mutsaarden.

¹³ Vergoeding voor levering van vlees en brood aan keizerlijke troepen.

¹⁴ Vergoeding voor leveringen aan een Franse legereenheid (9 gulden en 15 stuivers) en opbrengst van de verkoop van een boom (2 gulden en 5 stuivers).

Omdat er naar gestreefd werd de jaarlijkse begroting in evenwicht te houden, moesten tengevolge van de stijgende uitgaven ook de inkomsten van de gemeente opgetrokken worden. Aangezien het bedrag van de inkomsten uit renten en verpachtingen niet opgetrokken kon worden, resulteerden de uitgaven voor militaire opeisingen in drastische belastingsverhogingen. Waar de inkomsten van de gemeente in de periode 1766-1784 gemiddeld 465 gulden per jaar bedroegen, werd dat in de periode 1785-1793 gemiddeld 670 gulden. In 1793 liepen de gemeentelijke inkomsten zelfs op tot 1287 gulden. De aanslagvoet voor de grondbelasting in de *dorpscedule*, die in 1770 van 20 stuivers per bunder gezakt was tot 15 stuivers, en in 1780 voorts zakte naar 10 stuivers per bunder, moest vanaf 1785 geleidelijk weer opgetrokken worden, om in 1793 zelfs 40 stuivers per bunder te bedragen.

Tot besluit

De Haspengouwse gemeente Rukkelingen kende na de vastlegging van een nieuw reglement op het financieel beheer in 1766 gedurende ruim twintig jaar omzeggens geen financiële problemen. Hoewel de voornaamste uitgavenpost in deze periode bestond uit de afbetaling van renten op uitstaande schulden, werd van de comfortabele financiële situatie geen gebruik gemaakt om de schuldenlast te verlichten. Integendeel: men gaf er de voorkeur aan de grondbelastingen voor ingezetenen van het dorp geleidelijk aan te verminderen van 20 stui-

Rombout Nijssen

vers per bunder aan het einde van de jaren'60 van de achttiende eeuw, tot 15 stuivers in de jaren '70 en voorts tot 10 stuivers in de jaren '80. De kosten voor militaire opeisingen verstoorden in de jaren '90 het financiële evenwicht. Zij verplichtten de gemeente de aanslagvoet vanaf 1790 weer drastisch te verhogen.

De rekening voor 1793, goedgekeurd op 27 december van dat jaar, is de laatste die in het gemeentelijk rekeningenregister voor het ancien régime werd ingeschreven. In de zomer van 1794 bezetten de Franse revolutionaire legers de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik voor de tweede keer. Met de capitulatie van Maastricht op 4 november 1794 kwam heel Limburg in Franse handen. De bezetting had niet alleen ingrijpende gevolgen voor de staatsadministraties, maar ook de plaatselijke besturen in dorpen als Rukkelingen werden met tot dan toe ongekende problemen geconfronteerd. In de eerste plaats waren er de opeisingen van voorraden en van vervoer voor de Franse legers. Om die opeisingen te kunnen betalen zou de aanslagvoet voor de grondbelasting in 1794 tot 5 gulden of 100 stuivers per bunder opgetrokken moeten worden¹⁰.

Op termijn echter zou de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving voor Rukkelingen en zijn inwoners niet alleen negatieve gevolgen hebben. In de eerste plaats betekende de afschaffing van de oude feodale rechten dat de cijzen die tot dan toe betaald moesten worden voor de gronden die van de abdij van Averbode gehouden werden, vervielen. Voorts werd de gemeente door de afschaffing van de abdij van Averbode verlost van haar voornaamste schuldeiser. De rente van 224 gulden per jaar waarop de abdij jaarlijks recht had, moest na haar afschaffing niet meer betaald worden. Of dat ook betekende dat de belastingdruk op termijn weer daalde moet nog onderzocht worden. De bronnen daarvoor - begrotingen en rekeningen van het gemeentebestuur voor de jaren 1796-1830 - kunnen in het Rijksarchief te Hasselt geraadpleegd worden.

Adres van de auteur:
Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt

¹⁰ Rijksarchief Hasselt, *Gemeentearchief van Rukkelingen-Loon*, nr. 29.